

ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤ

ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਵਿਲੋਰੀਆ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪਾਂਤਰਣ

ਪਾਤਰ

ਲੇਖਕ

ਕਥਾਕਾਰ

ਮੁੰਡਾ

ਮਾਂ

ਬਾਪੂ

ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤ

(ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਫਿਲੌਰੀਆ ਮੰਚ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਮੀਜ਼ ਪੈਂਟ 'ਚ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਟਾਈ ਵੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।)

ਲੇਖਕ : ਮੈਂ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਫਿਲੌਰੀਆ ਹਾਂ...ਮੈਂ ਇਕ ਉੱਚ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਂ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਣਾ ਮੇਰਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨ ਵੀ...ਮੇਰੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁਣ ਤਕ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਰਦੀ, ਲਾਗੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬੋਝ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਤੀ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਤੀ ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਉਕਾਰਨਾ ਮੇਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਲਿਤ ਪੀੜਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਦਮ-ਕਦਮ 'ਤੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਦਲਿਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਸੇ 'ਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ...ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ...ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ 'ਚ ਦਲਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ' ਇਸੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਂ ਜਦ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਮੋਚੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸਾਂ...ਪਰ ਉਹ ਏਨਾ ਚਿਪਕੂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ...ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜੋਕ ਬਣ ਕੇ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ...ਮੇਰੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ...ਜਿਧਰ ਵੀ ਜਾਓ, ਦਿੱਸ ਪਵੇਗਾ...ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠਾ, ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ...ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਲੁਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ...ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਦਿੱਸ ਪਵੇਗਾ...ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵੇਗਾ...ਜਿਵੇਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੁਕ ਜਾ...ਛੁਪ ਜਾ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਲੁਕਣਾ ਹੈ...ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੱਭ ਲਵਾਂਗਾ

*(ਜੁੱਤੀਆਂ ਪਾਲਸ਼ ਕਰਦਾ ਮੁੰਡਾ ਇਕ ਨਾਟਕੀ ਢੰਗ ਨਾਲ
ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ।)*

ਇਹ ਜੁੱਤੀਆਂ ਪਾਲਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਪਾਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝ ਲਵੋ...ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਮੋਚੀ ਸੀ...ਬਾਪ ਦਾ ਬਾਪ ਵੀ ਮੋਚੀ ਸੀ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਵੀ ਮੋਚੀ ਸੀ ਤੇ ਇੰਜ ਇਹ ਗੱਦੀ ਚੱਲਦੀ-ਚੱਲਦੀ ਬਾਬਾ ਰਵਿਦਾਸ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਇਸ ਪੀੜੀ-ਦਰ-ਪੀੜੀ 'ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ...ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਬਾਬੇ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਲੰਘਦਾ ਵੜਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

*(ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮੋਚੀ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਸਾਂਭਦਾ ਹੈ।
ਬਾਬਾ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੁੱਕਾ
ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।)*

ਜਦ ਮੈਂ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਬਹੁਤ ਬਿਰਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ...ਨਿਗਾਹ ਘਟ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸਾਂ...ਬਾਕੀ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਭ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ...ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਵਾਲ ਸਫੈਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ...ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਦੇ ਗੋਡੇ ਜੁੜ ਗਏ ਸਨ। ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਹਜ਼ਾਮਤ ਨਾ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ...ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਾਬੇ ਰਵਿਦਾਸ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਬਹੁਤ ਮੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਐਨਕ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ...ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਾ ਫਰੇਮ ਟੁੱਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਉਹ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰੱਖਦਾ। ਘਰ ਬਹਿ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਦਾ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਣ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਸਿੱਖਿਆ...ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਵੀ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਡਿਆਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਠੋਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢੋ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂ ਚੁੱਕੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਮੜਾ ਉਤਾਰੋ...ਗੱਲ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਦ ਚੁੱਕੋ। ਬਸ ਇਹੀ ਕੰਮ ਕਰੋ...ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮਾਰ ਖਾਓ...ਇਹ ਵਗਾਰ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਸੀ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੀ ਲਿਖਿਆ

ਸੀ—ਢੋਰ ਗਵਾਰ ਸੂਦਰ ਔਰ ਨਾਰੀ...ਇਹ ਸਭ ਤਾੜਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ।
ਫੇਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ...ਬਾਬਾ ਰਵਿਦਾਸ ਵੀ ਤਾਂ ਚਮੜਾ ਚੁੱਕਦਾ
ਸੀ । ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਦਾ ਸੀ...ਫੇਰ ਉਹ ਬਾਬੇ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ
ਗਾਉਣ ਲੱਗਦਾ ।

ਆਵਾਜ਼ : (ਬਾਪੂ ਦੀ) ਐਸੀ ਲਾਲ ਤੁਧ ਬਿਨ ਕਉਨ ਕਰੇ
ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਗੁਸਾਈਆ ਮੇਰੇ ਮਾਥੇ ਛਤਰ ਧਰੇ
(ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਥਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਹ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ।)

ਆਵਾਜ਼ : (ਬਾਪੂ ਦੀ) ਲੈ ਓਏ ਮੁੰਡਿਆ...ਆਹ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਬੁਰਸ਼ ਮਾਰ ਦੇ ਜਾਂ
ਆਹ ਦੋ ਟਾਂਕੇ ਲਾ ਦੇ...ਮੈਂ ਹੁੱਕੇ ਦਾ ਸੂਟਾ ਲਾ ਲਵਾਂ ।
ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਂ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰਦਾ...ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਿਧਰੋਂ ਨਹੀਂ
ਲਈ...ਪਰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ
ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ...ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ।
ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਾਂ ।
(ਮੁੰਡਾ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।) ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚੋਂ
ਰੂਪੋਵਾਲ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਚੌਦਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਡੀ.ਸੀ. ਲੱਗ
ਗਿਆ ਸੀ...ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧੁੰਮ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਕਿ
ਰੂਪੋਵਾਲੀਏ ਚਮਾਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਡੀ.ਸੀ. ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ...ਬਾਪੂ ਦੇ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਮਾਨ ਸਨ । ਮੈਂ ਸਕੂਲੋਂ ਆ ਕੇ
ਬਾਪੂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਦਾ । ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ।
ਨਾਲ ਦਿਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅੱਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ—ਵੇਖੋ ਮੁੰਡਾ
ਮੋਚੀ ਦਾ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਕੀ ਸੋਚੀ ਦਾ...।

ਮੁੰਡਾ : ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਾਪੂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ...ਕੰਮ ਦਾ ਪੈਸਾ
ਵੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ, ਜਦੋਂ ਹਰਨਾਮ
ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ ਆਉਂਦਾ...ਉਹ ਸਾਲਾ ਬੜਕ ਜਿਹੀ ਮਾਰਦਾ
ਆਉਂਦਾ...ਉਹ ਪੰਜਾਹ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ...ਉਸ ਨੇ ਜਦ ਵੀ
ਕਿਧਰੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਸਿੱਧਾ ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਂਦਾ...।

ਲੰਬੜ : ਓਏ ਬਚਨਿਆ...ਘਰ ਈਐਂ...ਆਹ ਜ਼ਰਾ ਜੁੱਤੀ ਪਾਲਸ਼ ਕਰੀਂ...ਸ਼ਹਿਰ
ਤਕ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰਾ ਗਵਾਹੀ ਪਾਉਣ । (ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦਾ) ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਡੀ.ਸੀ. ਲੱਗ ਜਾਣਾ...ਕਿਥੇ ਬਾਪੂ
ਤੇਰਾ ।

ਮੁੰਡਾ : ਬਾਪੂ ਜੇਕਰ ਕਿਧਰੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਨੇ

’ਚ ਕਿਧਰੋਂ ਦੌੜੀ-ਦੌੜੀ ਆਉਂਦੀ।

ਮਾਂ : ਲਿਆਓ ਸਰਦਾਰ ਜੀ...ਮੈਂ ਪਾਲਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ...ਉਹ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਹੋਣਾ..ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ...।

ਮੁੰਡਾ : ਉਹ ਸਾਲਾ ਢੀਠ ਫਟਾਫਟ ਜੁੱਤੀ ਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਤਿਰਸ਼ੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਵੱਲ ਤੇ ਫੇਰ ਏਧਰ-ਉਧਰ ਝਾਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ...ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੋੜਾ ਪਾਲਸ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੀ...ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਕਰਦੀ, ਨਾ ਡਰਦੀ। ਵਗਾਰ ਕਰਾਉਣੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ-ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ। (ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਮਾਂ...ਤੂੰ ਇਸ ਲੰਬੜਦਾਰ ਤੋਂ ਏਨਾ ਕਿਉਂ ਡਰਦੀ ਏਂ...ਇਹ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ ਕੋਈ ਹਉਆ ਏ...।

ਮਾਂ : ਕਾਕਾ...ਇਹ ਕੱਲਾ ਹੀ ਪੰਜਾਹ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ...ਆਹ ਨਿਆਈਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਓਹ ਨਹਿਰ ਤਕ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ...ਅਸੀਂ ਦੋ ਟਾਈਮ ਰੰਬਾ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...ਆਹ ਪਸ਼ੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਹੀ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੁੱਤ ਡਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ...ਪੁੱਤ ਤੂੰ ਇਹਦਾ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰ, ਜਦ ਵੀ ਆਵੇ...ਇਹ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਨੇ ਕੀ ਪਤਾ ਕਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਗਰਜ਼ ਪੈ ਜਾਵੇ...ਆਪਾਂ ਹੋਏ ਗ਼ਰੀਬ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਸਮੇਂ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ...ਬਾਪੂ ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੇੜੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ...ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਸੀ...ਪਰ ਉਥੇ ਵੀ ਮੋਚੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਮੇਰਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੋਚੀ, ਉਹ ਵੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ’ਚ...ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਵਰਗੇ ਲੱਗਦੇ...ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਝਾਉਲਾ ਜਿਹਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।

ਮੁੰਡਾ : ਆਹ ਮਾਰੀਂ ਯਾਰ ਪਾਲਸ਼...ਆਹ ਮਾਰੀਂ ਯਾਰ ਬੁਰਸ਼ ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ... ਚਮਕਾਈਂ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਜੁੱਤੀ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਕਿਆਂ ਦਾ ਪੈਰ ਤੇ ਬੂਟ ਮੋਚੀ ਦੀ ਪੱਥਰੀ ’ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਘੁੰਮਦੀ ਜਾਂਦੀ ਕੁੜੀ ਵੱਲ। ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਦੀ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਕਾਲਜ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ

ਲੱਗਣਾ ਗ਼ਨੀਮਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਤੇ ਬਾਪੂ ਵੀ ਬੜਾ ਖੁਸ਼। ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਮਿਲੀ...ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸ਼ਹਿਰ। ਇਥੇ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਵਾਪਰਿਆ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਹਿਮ ਘਟਨਾ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਘਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਓ...ਅਗਲੇ ਪੂਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ—ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਹੋ ? ਕੌਣ ਹੋ ? ਕਿਹੜੀ ਜਾਤ ? ਕਿੰਨੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ? ਕਿੰਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋ ? ਵਗ਼ੈਰਾ ਵਗ਼ੈਰਾ...ਬੜੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਕਮਰਾ ਮਿਲਿਆ...ਅਗਲ-ਬਗਲ ਵੀ ਕਈ ਘਰ, ਇਕ ਹੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੈਨ, ਕੋਈ ਗੁਪਤਾ, ਕੋਈ ਅਗਰਵਾਲ...ਨਾਲ ਦੇ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਚੋਪੜਾ ਇਕ ਦਿਨ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—

ਚੋਪੜਾ : ਹੋਰ ਸ਼ਰਮਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ?

ਕਥਾਕਾਰ : (ਖਿੜ ਕੇ) ਹਾਲ ਤਾਂ ਚੋਪੜਾ ਜੀ ਠੀਕ ਏ...ਪਰ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨਹੀਂ... ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਕਿਉਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ...ਮੈਂ ਤਾਂ...!

ਚੋਪੜਾ : ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ...ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੁਸੀਂ...ਗੋਰੇ ਚਿੱਟੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਹੋ...ਘੱਟ ਵੀ ਕੀ ਹੈ ? ਘੱਟ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ...ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰਨਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਬਨਾਵਟੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ...ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਐਲਾਨੀਆਂ ਆਖਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਮਾ ਨਹੀਂ...ਮੈਂ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ। ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਓ...ਪਰ ਉਹ ਕਦੀ ਨਾ ਆਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਏ...ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਲਾਜ ਚੱਲਿਆ। ਉਹ ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਿਆ ਕਰੋ...ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ...ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਗਲੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ-ਨਿਕਲਦੇ ਸੜਕ 'ਤੇ...ਤੇ ਫੇਰ ਸੜਕ ਤੋਂ ਚਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗੇ...ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਗਿਆ...ਫੇਰ ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਘਰੋਂ ਘੁੰਮਣ ਗਏ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਚੋਪੜਾ...ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਮੇਰੇ ਗਵਾਂਢੀ ਵੀ

ਤਿੰਨੋਂ ਨਾਲ ਸਨ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਮੋਚੀ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਇਥੇ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੈਨ, ਗੁਪਤਾ, ਅਗਰਵਾਲ, ਚੋਪੜਾ...ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿਉ ਇਕ ਮੋਚੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ। ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਲਈ ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚ ਗਏ ਤਾਂ ਚੋਪੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਓਏ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ...ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਮੇ ਪੰਡਤ ਹੋ ਕੇ ਮੋਚੀਆਂ ਚਮਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਹੋ...ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਏ...ਪਿਤਾ ਜੀ ਜੇਕਰ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਹੁੱਕਾ ਲਿਆ ਦੇਣਾ ਸੀ...ਸਿਗਰਟਾਂ ਦੀ ਡੱਬੀ ਲਿਆ ਦਿੰਦੇ...ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਸਨ।

(ਬਾਪੂ ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।)

ਬਾਪੂ : ਓਏ ਵੱਡੇ ਸ਼ਰਮਿਆ...ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਬਦਲ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਏਂ ਏਥੇ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਬਾਪੂ ਜੀ...ਇਹ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ...ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਖੋਹ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੀ...ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਤਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦੇ...ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਮੋਚੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀਣ ਲੱਗ ਪਏ ?

ਬਾਪੂ : ਕਿਉਂ...ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਗਲਤੀ ਏ...ਮੇਰਠ ਵੱਲ ਦਾ ਚਮਾਰ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ...ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ...ਬਈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਜਲੰਧਰ ਵੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ...ਆਹ ਚੋਪੜਾ...ਗੁਪਤਾ ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ...ਤੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਮੂੰਡਾ ਸ਼ਰਮਾ...(ਵਿਅੰਗ ਨਾਲ) ਸ਼ਰਮਾ...ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠਣਾ ਬੁਰਾ ਲੱਗਿਆ ਏ...ਉਹ ਆਪਣਾ ਜੋੜੀਦਾਰ ਏ। ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਕੋਲ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ...ਉਹ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਹੈ...ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਪਿਲਾਈ ਹੈ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਤੁਸੀਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ ਪੀਤੀ ਏ...ਬਾਪੂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ...ਇਹ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਏ।

ਬਾਪੂ : ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸਭ ਕੁਝ...ਮੈਂ ਨਿਆਣਾ ਨਹੀਂ...ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਔਕਾਤ ਭੁੱਲ ਗਿਆ...ਤੂੰ ਵੀ ਇਕ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤ ਏ ਨਾ...ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀ ਲੱਗਿਆ ਏ...ਤੈਨੂੰ ਮੋਚੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਮੋਚੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮ ਕੇ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੋਚੀ ਹੀ ਚੰਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ...ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਉਸ ਮੋਚੀ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ, ਹੁੱਕਾ-ਪੀਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਅੱਗ ਲਾਉਣੀ ਤੇਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ...ਜੇਕਰ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਔਕਾਤ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇ...ਮੈਂ ਇਕ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਕੋਲ ਮੈਂ ਹੁੱਕਾ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮੋਚੀ ਏ...ਮੈਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਆਉਣ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮੱਚ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਏ...ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਦੈਂ...ਤੇਰੇ 'ਚ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ...ਉਏ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰੀ ਜਾਨਾਂ...ਮੈਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ...ਪਿੰਡ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੋਚੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ...ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਦਾ ਰਿਹਾ...ਅਜੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਕਲਰਕ ਬਣਿਆਂ...ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ, ਫੇਰ ਕੀ ਕਰਦਾ...ਲਿਆ ਫੜਾ ਮੇਰੇ ਕੱਪੜੇ...ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ।

(ਬਾਪੂ ਇਕ ਬੈਲੇ 'ਚ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਪੂ : ਸਾਲਿਓ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰ ਰਹੇ ਹੋ...ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰੋਗੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਬਾਪੂ ਪਿੰਡ ਚਲਾ ਗਿਆ...ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਗਿਆ...ਉਹਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕਹੇ ਬੋਲ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਗਏ।

ਬੋਲ : ਸਾਲਿਓ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰ ਰਹੇ ਹੋ...ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰੋਗੇ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ...ਜਦ ਦਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਮੋਚੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਕਲਰਕੀ ਛੁਡਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਅਫਸਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਸੀ। ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਡਰਨਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਾਲਿਓ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ...ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਛੱਡ ਕੇ ਭੋਪਾਲ ਆ

ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਮੈਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਟੂਰ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਕ ਮੋਚੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਵੀ ਟੂਰ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਫਿਰ ਟੱਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ...ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਬਾਹਰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਂਦਿਆਂ, ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ...ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ...ਇਕ ਦਿਨ ਇੰਦੌਰ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ...ਸਵੇਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਖੜਾ ਸੀ।

ਮੁੰਡਾ : ਬਾਬੂ ਜੀ...ਸੂਜ ਪਾਲਿਸ਼...ਕਰੀਮ ਪਾਲਿਸ਼...ਇਕਦਮ ਚਮਕਾ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ...ਮੇਰੀ ਬੂਟ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ...ਮੈਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਯਾਦ ਆਇਆ...ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ...ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਉਹ ਜੁੱਤੀ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ।

(ਮੁੰਡਾ ਜੁੱਤੀ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਕਥਾਕਾਰ : ਕਿਆ ਨਾਮ ਹੈ ਬੇਟਾ ?

ਮੁੰਡਾ : ਮਨੋਜ ਅਹੀਰਵਾਰ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਕਿਤਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋ ?

ਮੁੰਡਾ : ਜੀ ਦਸਵੀਂ ਤਕ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਫਿਰ ਯੇਹ ਕਾਮ ਕਿਉਂ ?

ਮੁੰਡਾ : ਸਾਹਿਬ ਅਭੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ...ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਭੀ ਯਹੀ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈਂ...ਵੇਂ ਬੋਲੇ ਬੇਟਾ ਤਬ ਤਕ ਯਹੀ ਕਾਮ ਕਰੋ...ਯਹਾਂ ਆਤਾ ਹੂੰ...ਇਸ ਹੋਟਲ ਮੇਂ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਸਾਹਬ ਲੋਕ ਆਤੇ ਹੈਂ...ਯਹਾਂ ਕਿਤਨੇ ਪੈਸੇ ਮਾਂਗ ਲੋ, ਮਿਲ ਜਾਤੇ ਹੈਂ...ਸਾਹਬ ਯਹਾਂ ਏਕ ਬਾਰ ਅਮਿਤਾਬ ਬੱਚਨ ਰੁਕੇ ਥੇ ਇਸੀ ਕਮਰੇ ਮੇਂ...ਉਨਕਾ ਜੂਤਾ ਮੈਂਨੇ ਪਾਲਿਸ਼ ਕੀਆ ਥਾ...ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਪਾਂਚ ਸੌ ਕਾ ਨੋਟ ਦੀਆ...ਯੇਹ ਦੇਖੋ ਵੇਂ ਨੋਟ। ਇਸ ਪਰ ਉਨਕੇ ਦਸਤਖਤ ਹੈ...ਯੇਹ ਨੋਟ ਮੈਂਨੇ ਲੈਮੀਨੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਰੱਖਾ ਹੈ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੁੰਡਾ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਸੀ...ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ...ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਯਾਦ

ਆਏ। ਉਹ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਫਿਰ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਭੋਪਾਲ, ਇੰਦੌਰ, ਰਾਏਪੁਰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ...(ਮੁੰਡਾ ਜੁੱਤੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦੋਂਦਾ ਹੈ।) ਮੈਂ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਸੋਚ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ...ਮੈਂ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਆ ਗਈ।

ਮੁੰਡਾ : ਨਮਸਤੇ ਸਾਹਬ। (ਮੁੰਡਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਸ ਦਾ ਨੋਟ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।) ਸਾਹਬ ਆਪ ਕਹਾਂ ਸੇ ਆਏ ਹੈਂ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਂ ਜਲੰਧਰ ਸੇ ਆਇਆ ਹੂੰ...ਕੁਝ ਖਾਓਗੇ, ਚਾਏ ਪੀਓਗੇ...(ਮੁੰਡਾ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਪਕੜੋ...ਤੇਰੇ ਸਾਥ ਚਾਏ ਪੀ ਕਰ ਮੁਝੇ ਮਜ਼ਾ ਆਏਗਾ...ਹਮ ਭੀ ਮੋਚੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਭੀ ਮੋਚੀ ਥਾ।

ਮੁੰਡਾ : ਅਰੇ ਸਾਹਬ ਕਿਉਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ...ਆਪ ਤੋ ਬੜੇ ਲੋਗ ਹੋ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ, ਹਮ ਭੀ ਮੋਚੀ ਹੈਂ...ਲੇਕਿਨ ਪੜ੍ਹ ਗਏ, ਯੇਹ ਧੰਦਾ ਛੂਟ ਗਿਆ ਔਰ ਨੌਕਰੀ ਪਰ ਆ ਗਏ, ਆਪ ਭੀ ਪੜ੍ਹੋ।

ਮੁੰਡਾ : ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ਆਪ ਕੀ...ਹਮੇਂ ਭੀ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਦੂਸਰੇਂ ਜੈਸਾ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਆ ਹੈ...ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਮ ਭੀ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣ ਸਕਤੇ ਹੈਂ।

(ਮੁੰਡਾ ਸਲਾਮ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਹ ਲੜਕਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ...ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ...ਬਾਪੂ ਦੇਖ, ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਬਹਾਦਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ...ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ...ਪਰ ਬਾਪੂ ਤਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਧਰੇ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਵਾਜ਼ : ਸਾਲਿਓ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਡਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ...ਮੈਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ...ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਦਾ ਕੀ ਸੰਵਾਰੋਗੇ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਿਹਾ ਸਾਂ...ਮੋਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਫੇਰ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।

ਮੁੰਡਾ : ਬੂਟ ਪਾਲਿਸ਼।

(ਇਕ ਜੈਂਟਲਮੈਨ ਉਹਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਅਗਾਂਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡਾ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਥਾਕਾਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।)

ਜੈਂਟਲਮੈਨ : ਸਾਲੇ ਦੇਖ ਕਰ ਬੁਰਜ਼ ਮਾਰਨਾ...ਜਰਾਬ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋ।

ਕਥਾਕਾਰ : ਉਸ ਜੈਂਟਲਮੈਨ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਬੂਟ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੇਰੇ

ਵੱਲ ਹਕਾਰਤ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ
ਨੰਬਰਦਾਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਕੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਪਾਲਿਸ਼
ਲਈ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਬੋਲ ਯਾਦ ਆਏ।

ਬੋਲ : ਪੁੱਤ ਇਹ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਨੇ...ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਜੈਂਟਲਮੈਨ : ਕਿਤਨੇ ਪੈਸੇ ?

ਮੁੰਡਾ : ਦੋ ਰੁਪਏ।

ਜੈਂਟਲਮੈਨ : ਕਾਹੇ ਕੇ ਦੋ ਰੁਪਏ...ਯੇਹ ਪਕੜੋ ਏਕ ਰੁਪਿਆ।

ਮੁੰਡਾ : ਏਕ ਰੁਪਿਆ ਕਿਉਂ...ਮੈਂ ਕੋਈ ਖੈਰਾਤ ਨਹੀਂ ਮਾਂਗ ਰਹਾ।

ਜੈਂਟਲਮੈਨ : ਸਾਲੇ ਅਪਣੀ ਔਕਾਤ ਤੋਂ ਦੇਖ...ਦੋ ਰੁਪਏ ਮਾਂਗ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਕਥਾਕਾਰ : ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬੂਟ ਪਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮੈਂ
ਹਾਂ...ਤੇ ਇਹ ਜੈਂਟਲਮੈਨ ਨੰਬਰਦਾਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੈ...ਮੈਂ ਜੋ ਉਸ
ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਿਆ...ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੁੰਡਾ : ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਔਕਾਤ ਕਿਆ ਹੈ...ਜੋ ਦੋ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਤੇ, ਮੇਰੀ
ਔਕਾਤ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਮਿਹਨਤ ਕੇ ਪੈਸੇ ਮਾਂਗ ਰਹਾ ਹੂੰ...ਦੋ ਰੁਪਏ
ਨਿਕਾਲੋ, ਨਹੀਂ ਤੋ।

ਜੈਂਟਲਮੈਨ : ਨਹੀਂ ਤੋ ਕਿਆ।

ਮੁੰਡਾ : ਨਹੀਂ ਤੋ...।

*(ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੀ ਇਕ ਚਮੜਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਛੁਰੀ
ਸਿੱਧ ਕਰ ਲਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੋਹ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਂਟਲਮੈਨ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ
ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਦੋਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਫਰੀਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)*

ਕਥਾਕਾਰ : ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਮੋਚੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਆਪਣੀ
ਔਕਾਤ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਮੋਚੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਆਕੜ ਕੇ
ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਾਤੀ ਹੀਣਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਤੀ ਗੌਰਵ ਉਸ ਦਾ
ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ...ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ...ਇਸ
ਗੌਰਵ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

(ਸਮਾਪਤ)